

Asia: VN/25987/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi tartuntatautilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lääkäripalveluyritykset ry (LPY) kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta.

Taustaa lausunnolle

LPY piti tartuntatautilainlainsäädännön uudistamistarvetta välttämättömänä lain valmisteluvaiheessa 17.3.2023 antamassaan lausunnossa. Koronapandemian aikana havaittiin, että suomalaisen yhteiskunnan varautuminen ja valmius kohdata pandemian aiheuttamat poikkeusolosuhteet eivät olleet parhaat mahdolliset. Yhdistyksen mielestä voimassa oleva sääntely ei kaikilta osin mahdollista riittävän tehokasta, oikeasuhtaista ja ennakoitavaa reagointia nopeasti muuttuvissa epidemiatilanteissa.

Esitimme kyseisessä lausunnossamme, että tartuntatautilainsäädännön uudistamistyö kytetään valmiuslain kokonaisuudistukseen. Tällöin voidaan parantaa yhteiskunnan varautumista seuraaviin epidemioihin ja pandemioihin sekä laajemmin sote-palvelujärjestelmämme kriisinkestävyttä ja toimivuutta myös normaalioloissa.

Valmiuslain työryhmämietinnöstä 27.2.2026 antamassamme lausunnossa kannatimme lakiuudistuksen lähtökohdaksi otettua periaatetta: viranomaisten toiminnan tulee poikkeusoloissakin mahdollisimman pitkälti perustua ennakolta valmisteltuun ja säädettyyn lainsäädäntöön. Näin pystytään parhaiten turvaamaan poikkeusolojen toimenpiteiden asianmukaisuus ja oikeasuhtaisuus sekä poikkeusolojen lisätoimivaltuuksien nopea käyttöönotto.

Jos ja todennäköisesti kun niin sanottu normaalisuusperiaate sisältyy valmistelussa olevaan uuteen valmiuslakiin, korostuu tartuntatautilain uudistustarve. LPY esittää, että lausunnolla oleva tartuntatautilakiehdotus yhteensovitetään valmistelussa olevaan valmiuslakiin.

Koronapandemian aikana ilmeni suuria haasteita viranomaisten toimivaltuuksissa ja viestinnässä sekä erityisesti yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon yksityisten toimijoiden kanssa. Pandemian hoidossa ei hyödynnetty yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon resursseja läheskään täysimääräisesti. Yksityisiä toimijoita ei myöskään kohdeltu tasapuolisesti esimerkiksi suojavälineitä ja rokotteita jaettaessa. Merkittäviä puutteita ilmeni myös ohjeistuksissa, tiedottamisessa ja viestinnässä alan yrityksille – myös muiden alojen yrityksille.

Pandemian hoidosta vastaavat viranomaistahot eivät selvästikään tunteneet ja tiedostaneet yksityisen sektorin merkittävää roolia sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajana. Yksityisellä sektorilla tuotetaan nykyisin esimerkiksi puolet kaikista perusterveydenhuollon lääkärikäynneistä ja aikuisten suun terveydenhuollon palveluista. Terveyspalvelualan yritykset tarjosivat pandemian aikana apua sekä koronatoimissa (muun muassa jäljitys, testaus ja rokottaminen) että muiden sairauksien hoidossa. Niiden tarjoamia palveluita olisi voitu hyödyntää huomattavasti laajemmin koronapandemian hoidossa.

Yleistä lakiesityksestä

LPY:n kannattaa tartuntatautilain kokonaisuudistusta ja sen keskeisiä tavoitteita: ehkäistä ja torjua tartuntatauteja sekä niistä yhteiskunnalle aiheutuvia haittoja. Lain tavoitteena on mahdollistaa joustava ja riskiperusteinen torjuntakeinojen käyttö perusoikeudet huomioon ottaen.

Lausunnolla olevassa lakiesityksessä selkiytetään eri viranomaisten tehtäviä ja toimivaltuuksia tartuntatautiin ehkäisyssä ja torjumisessa. Päävastuun viranomaistehtävistä kantavat hyvinvointialueet, HUS-yhtymä, Helsingin kaupunki sekä valtio ja kunnat. Myös Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksella (THL) sekä Lupa- ja valvontavirastolla (LVV) on oma selkeä roolinsa tartuntatautilain mukaisten viranomaistehtävien hoidossa.

LPY:n mielestä eri viranomaisten tehtävät ja toimivaltuudet ovat lakiesityksessä aikaisempaa selkeämmin määritelty. Yhdistys edellyttää, että eri viranomaiset kohtelevat palveluntuottajia tasavertaisina toimijoina niiden omistussuhteesta riippumatta niin normaalioloissa kuin poikkeustilanteissakin.

Yhdistys pitää tärkeänä, että tartuntatautien ennaltaehkäisyssä ja torjunnassa parannetaan yksityisten terveystalouksien yhteistyötä hyvinvointialueiden, HUS-yhtymän ja Helsingin kaupungin kanssa. Esimerkiksi hoidettavien potilaiden tietojen pitäisi olla haettavissa suoraan tartuntatautirekisteristä.

LPY esittää, että myös yksityisen sektorin edustajat otetaan mukaan tartuntatautien ennaltaehkäisyyn ja varautumisen suunnittelutyöhön.

Yksityiskohtaiset näkemykset:

1. Mikrobiologisen laboratoriotoiminnan rekisteröiminen (§ 17)

LPY kannattaa mikrobiologisten laboratorioiden toimilupamenettelystä luopumista. Se on selkeä hallinnollinen muutos, joka vähentää byrokratiaa. Esitys on linjassa voimassa olevan sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain kanssa: siirrytään lupapohjaisesta ennakoivalvonnasta rekisteröintimalliin.

Yhdistys muistuttaa, että rekisteröinti edellyttää käytännössä samojen ehtojen täyttymistä kuin nykyinen toimilupa. Tällaisia ovat muun muassa asianmukaiset toimitilat ja laitteet, ammattitaitoinen henkilöstö sekä toimiva laadunvarmistus ja biologisten riskien arviointi. Muutos ei siten tarkoita mikrobiologisilta laboratorioilta edellytettävien laadullisten vaatimusten keventymistä.

2. Hoitoon liittyvien infektioiden rekisteri ja MRB-kantajarekisteri (§ 36–37)

Lakiluonnoksessa esitetään, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminta- ja palveluyksiköille säädettäisiin velvollisuus ylläpitää hoitoon liittyvien infektioiden rekisteriä sekä mahdollisuus ylläpitää lääkille erittäin vastustuskykyisten mikrobien (MRB) kantajarekisteriä. Samalla hyvinvointialueille ja HUS-yhtymälle säädettäisiin oikeus saada yksiköiltä tietoja infektio-tilanteesta torjuntatyön toteuttamiseksi.

Esitetty muutos on yksityisen sektorin palveluntuottajille merkittävä nykyiseen tilanteeseen verrattuna. Sen myötä alan yritysten rooli tartuntatautien seurannassa ja tiedontuotannossa vahvistuu ja lisääntyy. Palveluntuottajien on rakennettava tai kehitettävä järjestelmiään siten, että hoitoon liittyviä infektioita ja mikrobilääkeresistenssiä koskevaa tietoa kerätään rakenteisesti, yhdenmukaisin määritelmien ja siten, että tiedot ovat hyödynnettävissä sekä omassa toiminnassa että viranomaisyhteistyössä. Tämä tarkoittaa muun muassa rekisterinpitäjyyden selkeyttämistä, kirjaamiskäytäntöjen yhtenäistämistä sekä toimivia tiedonluovutusprosesseja hyvinvointialueille, HUS-yhtymälle ja THL:lle. Samalla korostuvat tietosuojan, käyttöoikeuksiin ja tietojen asianmukaiseen käsittelyyn liittyvät vaatimukset.

Esitetty velvoite edellyttää tietojärjestelmämuutoksia, uusia prosesseja sekä henkilöstön koulutusta. LPY pitää tärkeänä, että rekisterien vähimmäistietosisältö, keskeiset määritelmät sekä tekniset tiedonsiirto- ja tietojärjestelmät määritellään kansallisesti. Ilman sitä on olemassa riski, että rekisteröintikäytännöt eriytyvät alueittain ja muodostavat siten alan toimijoille ylimääräistä hallinnollista taakkaa.

LPY huomauttaa, että tiedonluovutus viranomaistahoille on laajaa. Siksi välttämätöntä täsmentää tiedon käyttötarkoituksia, tiedonsiirron teknistä toteutusta sekä arvioida muutoksen kustannusvaikutuksia palveluntuottajille. LPY:n mielestä hoitoon liittyvien infektioiden rekisteristä luovutettuja tietoja saa käyttää vain tartuntatautilain mukaisiin ehkäisy-, seuranta- ja torjuntatehtäviin eikä esimerkiksi palveluntuottajien muuhun arviointiin ilman erillistä sääntelyperustaa. On myös vältettävä tilanne, jossa samoja tietoja joudutaan kirjaamaan useisiin rinnakkaisiin tietojärjestelmiin.

3. Rokotukset ja niiden toimeenpano (§ 44 ja § 53)

LPY:n mielestä on hyvä, että työnantajan ja hyvinvointialueen yhteistyövelvoite on kirjattu lakiin. Esityksen mukaan työnantajan on kaikin mahdollisin tavoin helpotettava rokotusten toimeenpanoa ja osallistuttava rokotusten toimeenpanon kustannuksiin. Esitämme, että lakiin määritellään selvästi, mitä tämä velvoite työnantajilta käytännössä edellyttää. Esityksestä jää epäselväksi muun muassa se, kuinka tämä velvoite käytännössä toteutetaan työpaikoilla, joilla toimii samanaikaisesti suuri määrä eri työnantajia, esimerkiksi rakennustyömaat. Tällaisissa tilanteissa on tarpeen täsmentää koordinaatiovastuuta ja käytännön toteutusmalleja, jotta velvoite olisi toteuttamiskelpoinen.

LPY kannattaa esitystä siitä, että myös yksityisen sektorin palveluntuottajille mahdollistetaan osallistuminen rokotusten toimeenpanoon. Pidämme tärkeänä, että "kohtuullisten kustannusten" käsitettä tarkennetaan. Näihin kohtuullisiin kustannuksiin on sisällytettävä kaikki palvelun tuottamisesta aiheutuvat välittömät ja välilliset kustannukset.

4. Rokotussuoja asiakkaiden ja potilaiden suojaamiseksi (§ 52)

Yksityisillä terveystalvetuottajilla on tärkeä rooli rokotuskattavuuden varmistamisessa, erityisesti työikäisen väestön kausirokotuksissa.

LPY esittää, että yksityisille palveluntuottajille varmistetaan sama tiedonsaanti kulloisestakin infektio-, rokote- ja rokotustilanteesta kuin julkisen sektorin terveydenhuollolle.

Yksityiset palveluntuottajat voivat hankkia tartuntatautilain mukaiset rokotteet hyvinvointialueen sairaalaapteekeista sopimuksin, mutta osa hyvinvointialueista perii niistä maksun (mm. erilliset rivi- ja palvelumaksut). LPY esittää, että yksityiset terveystalot voisivat hankkia rokotteet samaan tapaan kuin julkisen terveydenhuollon toimijat.

Lakiluonnoksessa ehdotetaan muutosta rokotussuojaa koskevaan sääntelyyn: tietyiltä osin pakottavasta sääntelystä siirrytään kohti osittaista vapaaehtoisuutta. Erityisesti influenssarokotteen osalta muutos on merkittävä. Jatkossa työnantajalla olisi velvollisuus tarjota rokotetta, mutta sen ottaminen ei olisi vastaavalla tavalla edellytys tehtävissä toimimiselle kuin nykyisin.

Esitetty muutos vaikuttaa henkilöstön sijoittamiseen, potilasturvallisuuden varmistamiseen sekä työnantajan mahdollisuuksiin hallita riskejä. Jos rokotussuoja ei ole kaikilta osin työskentelyn edellytys, miten sote-palveluntuottaja voi varmentua riittävästä potilasturvallisuudesta? Olisiko työnantajalla oltava oikeus saada tieto työntekijän influenssarokotussuojasta, jotta henkilöstöä voidaan tarvittaessa sijoittaa tarkoituksenmukaisesti ja välttää tilanteita, joissa rokottamattomat työntekijät työskentelevät kaikkein haavoittuvimpien potilasryhmien kanssa?

LPY:n näkemyksen mukaan esitetty muutos korostaa tarvetta selkeyttää terveystietojen käsittelyä koskevia perusteita. Eri rokotteiden osalta käsittelyperusteet poikkeavat nyt toisistaan, mikä voi käytännössä aiheuttaa epäselvyyttä työnantajille. On tärkeää, että sääntely ja sitä koskeva ohjeistus määrittelevät selkeästi ja yhtenäisesti, mitä tietoja voidaan käsitellä ja millä edellytyksillä.

Nykyisin rokotteiden hankinta ja jakelu kuuluvat pääsääntöisesti hyvinvointialueiden vastuulle. Ehdotuksen mukaan kustannusvastuuta siirretään työnantajille ilman vastaavaa kompensatiota. Kyse on merkittävästä muutoksesta, joka on huomioitava lain vaikutusarvioinnissa. Jos rokotusten järjestämisvastuuta siirretään nykyistä enemmän työnantajille, on siitä maksettava niille asiallinen korvaus.

LPY pitää välttämättömänä, että rokotusten saatavuus turvataan yhdenvertaisesti myös yksityisellä sektorilla toimiville.

5. Lääkkeet, lääkinnälliset laitteet ja suojaimet (§ 87-92)

Lakiluonnoksessa laajennetaan huomattavasti sosiaali- ja terveysministeriön toimivaltuuksia ohjata lääkkeiden, lääkinnällisten laitteiden ja suojainten saatavuutta, käyttöä ja jakelua poikkeuksellisissa epidemia- ja häiriötilanteissa. Esitys mahdollistaa muun muassa lääkkeiden määräämisen ja luovuttamisen rajoittamisen, poikkeamisen myyntiluvista sekä kansallisten käyttö- ja annosteluohjeiden antamisen.

LPY:n mielestä esitys on perusteltu tilanteissa, joissa terveydenhuollon toimivuuden turvaaminen sitä edellyttää. Yhdistys kuitenkin huomauttaa, että valmiuslain valmistelussa vastaavan tyyppiin toimivaltuuksiin on suhtauduttu varauksellisemmin: erityisesti silloin, kun ne merkitsevät oleellista puuttumista elinkeinovapauteen, omaisuudensuojaan tai markkinoiden toimintaan. Esitämme, että esitetty sosiaali- ja terveysministeriön toimivaltuuksien laajentaminen arvioidaan suhteessa valmistelussa olevaan valmiuslakiin.

6. Häiriötilanteita koskevat rajoitustoimet ja korvaukset (§ 70–78 § ja § 99)

Lakiluonnos mahdollistaa laajat toimenpiteet tilojen käytön rajoittamiseen, toiminnan keskeyttämiseen sekä hygieniavaatimusten asettamiseen.

LPY ei pidä tarkoituksenmukaisena sitä, että korvausten perusteista säädetään laissa, mutta tarkempi toteutus jätetään asetustasolle (99 §).

Yhdistys esittää, että, rajoitustoimien kriteerit, korvausperusteet sekä vaatimusten käytännön sisältö määritellään tartuntatautilaissa mahdollisimman selkeästi, täsmällisesti ja ennakoitavasti.

Elinkeinonharjoittajille on korvattava viranomaisrajoituksista ja velvoitteista aiheutuvat vahingot. Kyseisten korvausten on oltava täysimääräisiä erityisesti tilanteissa, joissa viranomaispäätökset johtavat elinkeinotoiminnan rajoittamiseen tai sulkemiseen. Lisäksi korvausten maksamisen on tapahduttava nopeasti ja mahdollisimman automaattisesti.

Maksettavien korvausten on katettava paitsi muuttuvat ja kiinteät kulut myös kohtuullinen menetetty liikevaihto sekä viranomaismääräyksistä aiheutuvat lisäkustannukset. Myös viranomaismääräyksistä johtuvat, esimerkiksi ylimääräisten suojavarusteiden hankinnoista aiheutuneet kustannukset, on korvattava yrityksille.

Korvausmenettelyn tulee olla selkeä, ennakoitava ja yhdenvertainen kaikille yrityksille. Kustannusten korvaustapa ja hakuprosessi on oltava joustava, selkeä ja etukäteen tiedossa. Elinkeinonharjoittajien yhdenvertainen kohtelu korvausmenettelyn osalta on turvattava.

7. Rikosoikeudellinen vastuu (§ 104)

Esitysluonnoksessa ehdotetaan rikosoikeudellisen vastuun ulottamista myös elin-keinotoimintaan tartuntataudin leviämisvaaran aiheuttamisessa. LPY pitää tärkeänä, että vastuun rajat määritellään selkeästi.

LPY:n esittää, että tahallisuus ja törkeä huolimattomuus erotetaan normaalista liiketoiminnasta, jossa toimija on toiminut annettujen ohjeiden mukaisesti. Yrityksille ei saa syntyä kohtuutonta oikeudellista epävarmuutta rikosoikeudellisesta vastuusta.

8. Viestintä ja tiedottaminen

Esitysluonnoksessa viestintää tarkastellaan pääasiassa osana viranomaisten yleistä tiedottamisvelvollisuutta ja tartuntatautien torjunnan kokonaisuutta. LPY:n näkemyksen mukaan yrityksille suunnattua viestintää ei käsitellä riittävän selkeästi. Yhdistys muistuttaa, että rajoitustoimien ja velvoitteiden käytännön toimeenpano kohdistuu suoraan yrityksiin ja edellyttää niiltä nopeaa ja oikea-aikaista reagointia.

LPY:n mielestä yrityksille suunnatun viestinnän tulee olla selkeää, ajantasaista ja helposti saavutettavaa. Esimerkiksi koronapandemian aikana viestintä oli usein hajanaista, mikä vaikeutti yritysten mahdollisuuksia muodostaa ajantasainen kokonaiskuva velvoitteistaan. LPY esittää, että tartuntatautien ehkäisyyn ja hoitoon liittyvä viestintä yrityksille keskitetään selkeästi yhdelle vastuutaholle tai yhteen palvelukanavaan.

Yhdistys pitää tärkeänä, että viestintä on valtakunnallisesti yhdenmukaista. Yritysten ei pidä joutua tulkitsemaan keskenään ristiriitaisia ohjeita eri viranomaisilta, eikä alueelliset erot viesteissä ajaa johtaa epäselvyyksiin velvoitteiden sisällöstä. Selkeä, keskitetty ja johdonmukainen viestintä on keskeinen edellytys sille, että sääntelyä voidaan noudattaa oikein myös poikkeustilanteissa.

9. Oikeusturva ja muutoksenhaku

LPY pitää tärkeänä, että elinkeinonharjoittajien oikeusturva toteutuu myös tilanteissa, joissa viranomaispäätökset rajoittavat merkittävästi yritystoimintaa. Pidämme ongelmallisena, että päätökset voidaan panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta, sillä tämä voi käytännössä heikentää oikeusturvan toteutumista erityisesti tilanteissa, joissa rajoituksilla on välittömiä ja merkittäviä taloudellisia vaikutuksia.

Yhdistyksen mielestä yrityksillä on oltava tosiasiallinen mahdollisuus saada asiansa käsitellyksi viivytyksettä. Lisäksi on tärkeää, että tietyissä tilanteissa on mahdollista keskeyttää päätöksen täytäntöönpano, jotta oikeusturva ei jää näennäiseksi. Päätösten perustelujen myös oltava riittävän selkeitä ja yksilöityjä, jotta muutoksenhaku on aidosti mahdollista.

Sääntelyssä on varmistettava, että oikeusturvakeinot ovat tehokkaita ja käytännössä toimivia myös poikkeustilanteissa.

Lääkäripalveluyritykset ry:n puolesta,

Ismo Partanen

toiminnanjohtaja

Partanen Ismo
Lääkäripalveluyritykset ry